

УДК 340.125:316.334.4

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.21>*Т. П. Попович*

РОЗУМІННЯ ОBOB'ЯЗКУ У СВІТЛІ СОЦІОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПРАВА XX СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. У соціологічній юриспруденції право постає інструментом соціального контролю, який підтримується авторитетом держави, а цілі, на які воно спрямоване, і методи досягнення таких цілей, можуть бути розширені й удосконалені шляхом свідомих цілеспрямованих зусиль. Юриста-соціолога у першу чергу цікавить право з огляду можливості його використання як інструменту для служіння суспільству. Вивчення права переважно пов'язане із певною повсякденною проблемою правового характеру [1, р. 9]. У такий спосіб воно здобуває свою посилену функціональність, активно спрямовуючись на потреби суспільства. При цьому є явищем максимально динамічним і максимально інтегрованим у соціальну дійсність. Що стосується проблематики обов'язків у соціології права XX ст., слід визнати, вона представлена не широко. Особливо це стосується школи правового реалізму як особливого відгалуження соціолого-правової думки, де обов'язки розглядаються переважно в контексті реалізації судової функції. Попри це, для отримання повної картини вчення про обов'язок, розуміння його сутності та змістовних характеристик, звернення до соціологічної позиції є необхідним для відслідковування динаміки інтерпретації відповідного феномену, в тому числі з апеляцією до сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом соціологічна школа права XX ст. стала предметом дослідження таких вчених і дослідників, як: Е. Брейбрук, Ф. Бруші, Дж. Гайвард, Дж. Гарднер, М. Кінг, Дж. Клем, Р. Кордеро, Р. Коттерелл, К. Кроуфорд, Г. Наварро-Ужи, Н. Ніколаєнко, І. Санд, К. Торнгілл, А. Філіппопулос-Мігалопулос, А. Якобсон та ін.

Метою статті є дослідження категорії обов'язку у світлі соціологічних концепцій права XX століття, зокрема через аналіз поглядів окремих представників європейської і американської соціолого-правової думки (Л. Дюгі, Дж. Гурвіч, Н. Луман та Р. Паунд).

Виклад основного матеріалу. Перш за все, розпочнемо з учення французького соціолога Л. Дюгі. Він представляє відому концепцію солідаризму, згідно з якою, зокрема, основним призначенням суспільства і держави постає задоволення потреб людини, обслуговування її інтересів [2, с. 46]. Якщо дії держави не визначаються служінням соціальній солідарності як основі всіх юридично-соціальних зобов'язань, їй слід було б протистояти [3, р. 192]. Право в розумінні вченого являє собою соціальні функції різного роду груп у суспільстві, кожна з яких усвідомлює свій обов'язок стосовно забезпечення солідарності як справжньої основи виникнення права і держави [4, с. 15]. При цьому існування таких груп не залежить від того, чи визнаються вони державою. Групи володіють власними характеристиками

й не зводяться до дій їх індивідуальних членів [5, с. 25]. Кожен член суспільства, за Дюгі, зобов'язаний співпрацювати в соціальній солідарності [3, р. 195].

Дюгі в своїх судженнях виходить з того, що людина не може жити поза суспільством. Звідси необхідним є існування соціальної норми. Така норма забороняє або наказує свідомі дії. Соціальна норма необхідно визначає об'єкти волі індивідів і мету для них [6, р. 16].

Відповідно, обов'язки в Дюгі носять соціальний характер, тобто такий, при якому, в разі невиконання, виникає певний дисбаланс у складових елементах соціальної групи та, як наслідок, соціальна реакція, спонтанна спроба відновити рівновагу. Тому соціальна норма забороняє будь-яку дію чи бездіяльність, що здатні спричинити соціальний безлад. Соціальна норма наказує всім індивідам у суспільстві співпрацювати й втілювати соціальний порядок. Цікаво, що вчений навіть відчужується від наділення обов'язків моральним характером, а тільки соціальним. Якщо вони порушуються, відсутній напад на вищий принцип моралі, тільки на рівновагу соціальної групи [6, р. 20–21]. Об'єкт соціальної норми зобов'язує кожну людину діяти таким чином, щоб вона поважала автономію інших і свою власну, адже вони суть елементи національного життя [6, р. 22].

Соціальна норма в своїй структурі об'єднує норми моральні, норми економічні та норми правові. Особливе становище в цій системі Дюгі виділяє для правових норм. Вчений визначає, що моральні та економічні норми стають правовими тоді, коли в свідомість індивідів, які складають соціальну групу, проникає уявлення про те, що сама група чи ті, хто має в ній найбільшу силу, можуть втрутитися, щоб придушити порушення правил. В іншій формі верховенство права має місце, коли індивіди, що складають групу, розуміють і визнають, що реакція на порушників правила може бути соціально організованою [6, р. 36]. Правова норма вказує індивідам у суспільстві, яким чином вони мають поводитися. Така норма носить імперативний характер тільки коли, коли вона постає соціальним законом, що необхідно зобов'язує всіх індивідів як членів групи. Правова норма є умовою підтримки суспільного життя [6, р. 37–38]. Дюгі виділяє два ключові фактори, завдяки яким можливе існування правових норм, – відчуття соціальності та відчуття справедливості [6, р. 46]. Правова норма, стверджує Дюгі, обов'язкова в тому сенсі, що за умови її порушення, індивіди як члени групи усвідомлюють, що справедливо в цей момент для підтримання соціальної взаємозалежності, що якась свідома сила, включена в групу, втручається, аби придушити відповідне порушення [6, р. 65].

Критикуючи ідеї рівності та природного права, Дюгі вважав, що навіть власність не є суб'єктивним правом індивіда, але його обов'язком нести певну соціальну функцію, нести соціальні обов'язки в рамках соціальної солідарності [2, с. 46]. Французький вчений в цій позиції протистояв ліберальній традиції, де власність надає право власнику робити з нею що завгодно, якщо він не порушує право власності інших осіб. Навпаки, переконаний Дюгі, власність підлягає внутрішнім обмеженням і повинна враховувати інтереси не лише власника, але й інших членів суспільства. Власність не може залишатися непродуктивною, але має створювати вартість [7, р. 99].

Отже, солідаризм Л. Дюгі наповнює обов'язок його внутрішнім змістом, що пов'язаний з соціальною, а далі й правовою нормою, які повинні втілювати ідеали соціальної співпраці та соціального порядку в тій чи іншій групі. По суті, обов'язок інтегрується у відчуття соціальності та відчуття справедливості, носячи навіть не моральний, але виключно соціальний характер. З одного боку, можна ствердити, що він передбачає інтуїтивний, проте з іншого – все ж відомий, знаний компонент для членів соціальних груп.

В іншого французького соціолога Дж. Гурвіча аспекти правової теорії й розуміння обов'язку віднаходимо, зокрема, в працях «Ідея соціального права» та «Білль (Декларація) про соціальні права». Критика ним індивідуалізму в праві спричинює усвідомлення вченим важливості формування концепції «соціального права», що здійснює інтеграцію сукупності, групи завдяки участі їх членів у такому цілому. Останні мають між собою відносини спільності («Ми»). Авторитет права звідси виводиться не від індивідуальної чи сукупності воля, але від об'єктивного факту самого союзу «Ми» [8, р. 34–35]. До прикладу, коли працівника наймають на завод, він підпорядковується ряду зобов'язань, що регулюють внутрішню організацію заводу (робочий час, дисципліну тощо). Це «поза згодою» випадає з будь-якого договору. Правовою основою підпорядкування працівників таким обов'язкам, за Гурвічем, є безпосередньо правова спільність – завод як такий в описаному випадку [8, р. 35].

Соціальне право Гурвіч визначає як «автономне право спілкування, що об'єктивно об'єднує кожен реальну активну сукупність, яка втілює позачасову позитивну цінність». Це право змушує ціле безпосередньо брати участь в правових відносинах, які з нього виникають, не змінюючи самого цілого. Соціальне право на своєму первинному рівні передусім будь-якій організації групи й виражається організовано, тільки якщо асоціація засновується на праві об'єктивної спільноти й пронизана ним, являючи собою егалітарну асоціацію співпраці, а не ієрархічну асоціацію панування. В своєму організованому шарі соціальне право звертається до складних колективних осіб, що відмінні від ізольованих індивідуальних суб'єктів [9, р. 15–16]. Французький вчений зазначає, що окреслене розуміння соціального права охоплює собою такі ключові аспекти: 1) загальна функція соціального права, яка полягає в об'єктивній інтеграції сукупності шляхом організації спільноти членів; 2) основа його обов'язкової сили: породження такого права прямим шляхом завдяки сукупності, яку воно об'єднує; 3) об'єкт: регулювання внутрішнього життя сукупності; 4) внутрішня структура правовідносин: безпосередня участь «сукупності», що не відокремлена від її членів; 5) зовнішній прояв: «соціальна влада», як правило, не пов'язана з безумовними обмеженнями; 6) реалізація в організаціях – асоціацій співпраці з егалітарними тенденціями; 7) суб'єкт, до якого звернено соціальне право – складна колективна особа [9, р. 16].

Зупинимось більш детально на значимому в контексті нашого дослідження аспекті обов'язкової сили соціального права. Така обов'язкова сила, визначає Гурвіч, ґрунтується на прямій владі цілого, внутрішнє життя якого регулюється. Це автономне право кожної групи, породжене нею ж. Основою обов'язкової сили соціального права слугують «нормативні факти» як факти союзу, товариць-

кості через часткове злиття чи спільність («Ми»). Такі факти первинно знеособлені, а їх авторитет береться безпосередньо з первинно неорганізованої спільноти. «Нормативні факти» є реальними фактами стосунків з іншими, стосунків одне з одним, що своїм існуванням втілюють конкретні позитивні цінності, цінності особистісні [9, р. 20–21]. Цікаво, що чинність соціального права не виходить за межі групи, яку воно об'єднує. Таким чином, у відносинах з «третьою стороною» група більше не підпорядковується власному соціальному праву.

Додамо, що саме в безпосередній участі «цілого» в правових відносинах, заснованих на соціальному праві, виражений особливий зв'язок між суб'єктами такого права, взаємопроникнення їх претензій, домагань та обов'язків. Коли «ціле» накладає зобов'язання на своїх членів, коли навіть неорганізовані спільності чи міжнародне співтовариство юридично зобов'язують зацікавлених проти їх волі, наголошує Гурвіч, тоді ми торкаємось феномену прямої участі всіх у правових відносинах, що встановлені соціальним правом [9, р. 22].

Інша праця Гурвіча в сфері правової теорії, «Білль (Декларація) про соціальні права», слугує свого роду «символом» активного впливу на суспільство. Суб'єкти соціуму визнаються здатними обмірковувати власні дії, використовуючи засоби боротьби з перешкодами, що заважають реалізації спільності, зокрема, проти ідеологічних блокувань, які не дозволяють визнати інноваційний діапазон власної творчості [8, р. 42].

В «Біллі...» Гурвіч, серед іншого, виділяє соціальні обов'язки стосовно власності. Власність може бути легітимована, тільки якщо вона не конфліктує з правами Національної Економічної Організації, правами працівників і споживачів, правом власності інших осіб чи груп. Власність може бути індивідуальною та колективною (в двох формах – соціальна і публічна). Всяка власність захищається законом і судом. Індивідуальна власність не може бути експропрійована для публічного інтересу без належної компенсації. Право приватної власності на засоби виробництва захищається протягом наступного ліміту: спір приватного підприємства з Національною Економічною Організацією не має шкодити національній економіці [10, р. 88–89].

Таким чином, проблематика обов'язків у Дж. Гурвіча пов'язана з обов'язковою силою соціального права, на якому ґрунтуються відносини колективної спільності «Ми». Обов'язок тут звернений не до індивіда, але до групи, асоціації чи організації, яка представляє індивідів. Основою обов'язків суть «нормативні факти», що представляють собою факти союзу, товарищескості, відносин у межах групи. На відміну від солідаризму Дюгі, концепція Гурвіча де-факто нівелює індивідуальною свідомістю, майже цілковито апелюючи до свідомості колективної, колективних цінностей.

Значимим явищем у соціології права вважається вчення німецького філософа Н. Лумана. Соціальна дійсність представляє в нього всеохоплюючу систему комунікацій, які розвиваються внутрішньо, із себе самих. Завдання такої системи полягає в тому, щоб продукувати нові смисли під авто- і зовнішню референцію [11, с. 175]. Суспільство є системою, яка сама себе описує і сама себе спостерігає. Подібне здійснюється через різні способи комунікації – засоби масової інформації,

пресу, електронні технології розповсюдження інформації тощо [12, с. 65]. Комунікативні функції формуються з узагальнених символічних функцій суспільств і їх кодів, серед яких право, гроші, політика, релігія та ін. Загальний код права – правовий/неправовий. Право являє собою оперативну і самореферентну систему, яка виконує певні функції сучасних суспільств [13, р. 51–53].

Право в трактуванні Лумана являє собою по суті правову комунікацію. Подібна комунікація стосується різного роду сфер життєдіяльності індивідів: водії, які сперечаються про те, хто з них зробив помилку в судженні, що призвело до аварії; покупець, який наполягає на своїх правах як споживача, аби йому відшкодували бракований товар; чоловік, який відмовляється сплачувати аліменти на дитину, бо вважає, що її батьком міг бути хтось інший тощо. Правова система визнає, отже, повідомлення в зазначених прикладах як правові повідомлення. Право, таким чином, використовується як спосіб надати сенсу чи значення подіям [14, р. 36]. Юридичні твердження не подаються одне одному, оскільки виконуються накази центрального суверена, ані не відображають природну або сформовану правову ієрархію. Юридичні твердження робляться, оскільки має місце намагання зрозуміти очікування інших осіб. І кожне таке твердження слугує для створення мережі операцій як основи для подальших юридичних тверджень [15, р. 1666]. Що стосується очікувань, то суспільство проектує їх у правову систему, а остання, в свою чергу, гарантує відчуття стабільності: можна достовірно очікувати, що право забезпечить те, що очікується, незважаючи на фактичні обставини, що можуть викликати особисте розчарування [16, р. 70].

Функція права, за Луманом, таким чином, полягає в забезпеченні того, щоб суспільні комунікації діяли відповідно до очікувань, сформульованих на основі норм. Такі нормативні очікування формують зв'язок між минулим до прийняття рішення, де такі очікування не були схвалені законом, і майбутнім після прийняття рішення, де майбутні події залежатимуть від можливості комунікацій на основі відмінності між законним і незаконним. Право допускає принаймні можливість очікувань ґрунтуватися на встановлених нормах, щоб можна було передбачити, чи буде поведінка законною чи незаконною [14, р. 53].

Спираючись на інституціональні очікування, Луман говорить про обов'язки в силу соціального існування. Так, до прикладу, якщо індивід погодився бути військовим, чоловіком, депутатом тощо, купити будинок і т.д., він зобов'язаний не лише тим, хто його привів до відповідних зв'язків, але й кожному. Людина не може заперечувати, що має дружину, дітей, членський квиток у партії тощо, а тому перебуває в інституціональних зв'язках. Звідси, зацікавлені присутні, але й відсутні справедливо очікують від індивіда відповідної поведінки [17, с. 70].

Суспільна комунікація залежить від кооперації індивідуальних свідомостей. Зазвичай, свідомість супроводжує комунікацію, її реєструє, стимулює сенсомоторну кооперацію, детально згадує, що було повідомлено, або припускає, що інші пам'ятають достатньо для цілей комунікації [18, р. 476].

Комунікація в правовій системі, відзначає Луман, має приділяти більше уваги власному ризику права. Значимим постає прив'язати відповідальність до можливостей контролювати ризик, і таким чином протидіяти «ілюзії контролю», що

настільки типова для тих, хто приймає рішення. Більше того, наголошує Луман, право ризикове, адже суспільство ризикове. Право має дотримуватися і описувати себе як ризикове, адже це те, що стосується суспільства в цілому [18, р. 472].

У Н. Лумана, отже, обов'язок як такий хоча й окремо не акцентується, але цілком інтегрується в соціальну дійсність і право як деякою мірою їх «стимулятор». Обов'язок вплітається в систему правової комунікації та соціальних очікувань, завдяки чому забезпечується можливість прогнозувати певну поведінку індивідів. Значною мірою такі очікування залежать від становища особи в суспільстві, її ролі, статусу тощо, за якими слідує конкретні вимоги або орієнтири в поведінці.

Окремо варто згадати вчення американського філософа Р. Паунда. Право в сучасному суспільстві, переконаний вчений, має відігравати роль агента соціального розвитку. Завдання, яке стоїть перед правом, подвійне – зберігати і розвивати цивілізацію [19, р. 291]. Право як інструмент соціального контролю постає примусовим порядком, що діє як через судові, так і через адміністративні процеси, застосовуючи приписи різного ступеня, загальність і гнучкість [19, р. 309].

Паунд відзначає, що термін «зобов'язання» римський, і означає відношення до того, що аналітичні юристи називають правом *in personam* [20, р. 147]. В римському праві зобов'язання, що впливали із моралі та честі, могли бути забезпечені законом, або доповненням до права цивільного чи завдяки справедливим указам. Вони називались *ius honorarium* [21, р. 376]. Оскільки це поняття є «екзотикою» для англо-американської традиції права, вчений вказує, що кращим слід використовувати поняття «відповідальність» (а не обов'язок), яке позначає ситуацію, коли одна особа може вимагати юридично, а інша – підлягає юридично стягненню [20, р. 147–148]. Так, перша відповідальність в праві була пов'язана з обов'язком відкупитися від помсти того, кому була завдана шкода. Згодом встановлюється мірило відповідальності не з точки зору помсти, але визначення травми. Ще пізніше починає визначатися відшкодування. Звідси, підсумовує Паунд, стягнення грошової суми шляхом стягнення штрафу за правопорушення це історична відправна точка відповідальності [20, р. 148–149]. З юридичної точки зору, основна ідея початку відповідальності полягає в обов'язку змусити чи іншим чином відвернути гнів, що виникає через принижену гідність певної особи, яка бажає помсти – чи то потерпіла особа, чи політично організоване суспільство чи навіть бог [20, р. 151]. Відповідальність ґрунтується на діянні, і останнє має бути винним. Ця проста теорія відповідальності за винне заподіяння шкоди була загальноприйнятою до кінця XIX ст. [20, р. 161–162]. Відповідальність в цілому передбачає наступні фактори своєї інтерпретації: по-перше, виправдання обґрунтованих очікувань, створених обіцянками чи поведінкою; по-друге, виконання зобов'язань згідно з очікуваннями, що впливають з моральних почуттів громади; по-третє, поведінка з ревністю і вірністю в стосунках, службах і покликаннях; по-четверте, відновлення в тій самій формі чи еквіваленті того, що стається через помилку чи непередбачувану ситуацію [20, р. 188–189].

Р. Паунд, таким чином, не виділяє змістовно явище обов'язку, кажучи про його анахронічність. Він веде мову про, на його переконання, більш вдале поняття відповідальності, яке охоплює собою зобов'язання, пов'язане з винним

діянням. Тим не менше, спільним в ученні Паунда і попередньо згадуваного Лумана є сприйняття обов'язку (чи відповідальності) через призму соціальних очікувань, що відповідають установкам спільноти й забезпечують реалізацію тієї чи іншої поведінки індивіда.

Висновки. Таким чином, кожна з представлених концепцій соціолого-правової думки деякою мірою постає як самотутня й не схожа до інших, а тому складно вивести якісь чіткі орієнтири в розумінні категорії та явища обов'язку. Тим не менше, проблематика обов'язків у соціолого-правовій думці ХХ ст. пов'язана з їх сприйняттям як: важливої передумови для соціальної співпраці та соціального порядку (Л. Дюгі); обов'язкової сили соціального права, на якому ґрунтуються відносини колективної спільноти «Ми» (Дж. Гурвіч); елемента правової комунікації та соціальних очікувань, завдяки чому забезпечується можливість прогнозувати певну поведінку індивідів (Н. Луман); елемента відповідальності, пов'язаної з винним діянням (Р. Паунд). Обов'язок, таким чином, не просто отримує свій соціальний характер в якості атрибуту, але й вплітається, інтегрується в цілу складну систему суспільних взаємодій, співпраці та комунікації як необхідних передумов для соціальної гармонії та суспільного розвитку.

Література

1. Gardner J.A. The Sociological Jurisprudence of Roscoe Pound (Part I). *Villanova Law Review*. 1961. Vol. 7. P. 1–26.
2. Кормич А.І. Місце правової доктрини солідаризму у становленні сучасної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2010. Вип. 40. С. 44–50.
3. Hayward J.E.S. Solidarist syndicalism: Durkheim and Duguit. Part II. *The Sociological Review*. 1960. Vol. 8. P. 185–202.
4. Ніколаєнко Н. Сутність поняття «соціальна солідарність» у працях Леона Дюгі та Максима Ковалевського. *Юридична Україна*. 2014. № 6. С. 14–20.
5. Ніколаєнко Н. Держава у теорії юридичного солідаризму Леона Дюгі. *Jurnalul juridic national: teorie i practica*. 2014. № 6. С. 22–26.
6. Duguit L. *Traité de droit constitutionnel*. Paris: Ancienne Librairie Fontemoing et C., 1921. 593 p.
7. Crawford C., Juergensmeyer J.C., Sze ci o D. Social function and value capture: do they or should they have a role to play in polish land development regulation. *Studia Juridica*. 2016. Vol. 63. P. 97–113.
8. Bruschi F., Loute A. The ideal-realism of Georges Gurvitch. *Rethinking Europe*. 2011. № 1. P. 32–44.
9. Gurvitch G. *L'Id e du droit sociale*. Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1932. 713 p.
10. Gurvitch G. *The Bill of social rights*. New York: International Universities Press, 1946. 152 p.
11. Прокопек О.Я. Трансформація розуміння суспільної реальності на прикладі праць П. Бергера, Т. Лукмана і Н. Лумана. *Мультиверсум*. 2015. Вип. 1–2. С. 169–179.
12. Найдъонов О. Евристичний потенціал суспільства Н. Лумана для досягнення соціальної негенотропії. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філос.-політол. студії*. 2017. Вип. 10. С. 61–69.
13. Sand I.-J. The interaction of society, politics and law: thel and communicative theories of Habermas, Luhmann and Teubner. *Luhmann and law*. Ed. by C. Thornhill. London: Routledge, 2017. P. 46–75.
14. King M., Thornhill C. Niklas Luhmann's theory of politics and law. New York: Palgrave MacMillan, 2003. 266 p.
15. Jacobson A.J. Autopoietic law: the new science of Niklas Luhmann. *Michigan Law Review*. 1989. Vol. 87. P. 1647-1689.
16. Philippopoulos-Mihalopoulos A. Niklas Luhmann: law, justice, society. New York: Routledge, 2010. 227 p.
17. Luhmann N. *Rechtssoziologie*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1987. 385 s.
18. Luhmann N. *Law as a social system*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 498 p.
19. Braybrooke E.K. The sociological jurisprudence of Roscoe Pound. *University of Western Australia Law Review*. 1961. Vol. 5. P. 288–325.

20. Pound R. An introduction to the philosophy of law. New Haven: Yale University Press, 1930. 318 p.
21. Pound R. The ideal element in law. Indianapolis: Liberty Found, 2002. 432 p.

Анотація

Попович Т. П. Розуміння обов'язку в світлі соціологічних концепцій права ХХ століття. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню категорії обов'язку у світлі соціологічних концепцій права ХХ століття (Л. Дюгі, Дж. Гурвіч, Н. Луман та Р. Паунд). У соціологічній юриспруденції право постає інструментом соціального контролю, який підтримується авторитетом держави, а цілі, на які воно спрямоване, і методи досягнення таких цілей, можуть бути розширені й удосконалені шляхом свідомих цілеспрямованих зусиль. Юриста-соціолога у першу чергу цікавить право з огляду можливості його використання як інструменту для служіння суспільству. У такий спосіб воно здобуває свою посилену функціональність, активно спрямовуючись на потреби суспільства. При цьому є явищем максимально динамічним і максимально інтегрованим у соціальну дійсність. Що ж стосується проблематики обов'язків у соціології права ХХ ст., автор зауважує, що вона представлена не широко. Попри це, на думку автора, для отримання повної картини вчення про обов'язок, розуміння його сутності та змістовних характеристик звернення до соціолого-правової позиції є необхідним для відслідковування динаміки інтерпретації відповідного феномену, в тому числі з апеляцією до сьогодення.

У цілому ж на основі проведеного дослідження автором констатується, що кожна з представлених концепцій соціолого-правової думки деякою мірою постає як самобутня й не схожа до інших, а тому складно вивести якісь чіткі орієнтири в розумінні категорії та явища обов'язку. Тим не менше, проблематика обов'язків у соціологічних концепціях права ХХ століття пов'язана з їх сприйняттям як: важливої передумови для соціальної співпраці та соціального порядку (Л. Дюгі); обов'язкової сили соціального права, на якому ґрунтуються відносини колективної спільності «Ми» (Дж. Гурвіч); елемента правової комунікації та соціальних очікувань, завдяки чому забезпечується можливість прогнозувати певну поведінку індивідів (Н. Луман); елемента відповідальності, пов'язаної з винним діянням (Р. Паунд). Обов'язок, таким чином, не просто отримує свій соціальний характер в якості атрибуту, але й вплітається, інтегрується у цілу складну систему суспільних взаємодій, співпраці та комунікації як необхідних передумов для соціальної гармонії та суспільного розвитку.

Ключові слова: обов'язок, соціальна співпраця, соціальний порядок, соціальне право, правова комунікація, відповідальність.

Summary

Popovych T. P. Understanding the obligation in the light of sociological and legal concepts of the 20th century. – Article.

The article is devoted to the study of the category of obligation in the light of sociological and legal concepts of the 20th century (L. Duguit, G. Gurvitch, N. Luhmann and R. Pound). In sociological jurisprudence, law appears as an instrument of social control, supported by the authority of the state, and the goals to which it is directed, and the methods of achieving such goals, can be expanded and improved through conscious purposeful efforts. A lawyer-sociologist is primarily interested in law in view of the possibility of its use as a tool for serving society. In this way, it acquires its enhanced functionality, actively addressing the needs of society. At the same time, it is a phenomenon that is maximally dynamic and maximally integrated into social reality. As for the problem of obligations in the sociology of law of the 20th century, the author notes that it is not widely presented. Despite this, in the opinion of the author, in order to obtain a complete picture of the doctrine of obligation, to understand its essence and meaningful characteristics, it is necessary to turn to the sociological and legal position to monitor the dynamics of the interpretation of the corresponding phenomenon, including with an appeal to the present.

In general, on the basis of the research carried out by the author, it is stated that each of the presented concepts of sociological and legal thought to some extent appears as original and not similar to others, and therefore it is difficult to derive any clear guidelines in understanding the category and phenomenon of obligation. Nevertheless, the problematic of obligations in sociological concepts of law of the 20th century is related to their perception as: an important prerequisite for social cooperation and social order (L. Duguit); the binding force of social law, on which the relations of the collective community "We" are based (G. Gurvitch); an element of legal communication and social expectations, thanks to which it is possible to predict certain behavior of individuals (N. Luhmann); an element of responsibility associated with a guilty act (R. Pound). The obligation, thus, does not just acquire its social character as an attribute, but also interweaves and integrates into a whole complex system of social interactions, cooperation and communication as necessary prerequisites for social harmony and social development.

Key words: obligation, social cooperation, social order, social law, legal communication, responsibility.